

ЕКОЛОГІЯ
ПРАВО ЛЮДИНА

ЖУРНАЛІСТСЬКІ ЕКОЛОГІЧНІ РОЗСЛІДУВАННЯ

ПОСІБНИК

Міжнародна благодійна організація «Екологія – Право – Людина»

Андрій СЕК

ЖУРНАЛІСТСЬКІ ЕКОЛОГІЧНІ РОЗСЛІДУВАННЯ

Компанія «Манускрипт»
Львів • 2022

Автор: Андрій Сек

Редактор: Олена Кравченко

А. Сек

С 28 Журналістські екологічні розслідування. / А. Сек [за ред. О. Кравченко]. Львів : Видавництво «Компанія “Манускрипт”», 2022. 32 с.

Презентуємо посібник «Журналістські екологічні розслідування». У виданні розглядаються теми, як оптимально вибудувати свою роботу під час збору інформації в рамках проведення журналістського розслідування, як перевіряти інформацію (фактчекінг).

Наведено приклади і кейси реалізованих розслідувань, в тому числі транскордонних за участі українських журналістів. Висвітлюється також тема фейків, які часто супроводжують екологічні теми в медіа. Видання містить різні рекомендації, як фахово висвітлювати ті чи інші теми, як правильно й виважено у правовому сенсі вживати визначення «екоцид» та ін.

Окремо розглядається важливість використання відкритих даних, методів OSINT-розвідки тощо.

Видання стане у нагоді тим медійникам, які працюють над темами висвітлення наслідків війни в Україні. У посібнику окреслені принципи роботи в місцевостях, які постраждали від бойових дій.

УДК 070:001.891.3:502.1

За підтримки Журналістського фонду

© МБО «Екологія–Право–Людина», 2022 «Журналістські екологічні розслідування». Всі права застережені. Вітається широке використання матеріалів. При будь-якому використанні матеріалів – «Журналістські екологічні розслідування» – посилання на джерело є обов'язковим. Матеріали посібника не можуть бути використані з ціллю отримання прибутку загалом чи частково ні в якій формі, в електронному чи друкованому варіанті, в тому числі – фотокопії.

1. Чому це важливо?	4
2. Російська агресія проти України. Як знаходити і фіксувати злочини проти довкілля?	7
3. Екоцид і пов'язані з ним міфи	12
4. Які екологічні теми цікавлять українців?	14
5. Де і як шукати теми?	18
6. Обережно, грінвошинг!	20
7. Де брати гроші?	20
8. Транскордонні розслідування	22
9. Етапи екологічного розслідування	25
10. Чи існує конкуренція між розслідувачами?	25
11. Про користь сторонніх експертів.....	26
12. Роль методів OSINT-розслідувань.....	27
13. Фейки та фактчекінг. Як не заплутатися серед розмаїття фактів і вигадок?	28

1. ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО?

За своєю суттю журналістські розслідування в сфері захисту довкілля не відрізняються від розслідувань у інших сферах. Мета завжди одна – виявлення фактів, взаємозв'язків між людьми, встановлення ланцюжків подій, які у підсумку могли спричинити певний негативний вплив на щось. Кінцева ціль – встановлення істини і розповідь про це чи широкому загалу, чи певній цільовій аудиторії.

У випадку із довідками зазвичай йдеться про:

- відверто руйнівні наслідки для природи від діяльності чи бездіяльності людини,
- наміри запобігти цьому.

Вважаймо, що базові знання про журналістські розслідування вам відомі і ви володієте знаннями про ваші професійні права.

Якщо максимально коротко, то розслідування – це текст або сюжет (чи цикл текстів та сюжетів), в основі яких не один, наприклад, подієвий факт, а добірка фактів, зібраних у різний спосіб, можливо впродовж тривалого часу. Уся інформація має бути верифікована, є документальні підтвердження для кожного факту.

Класичне розслідування обов'язково має розкрити природу явища чи певних фактів, має містити узагальнення щодо причин їхньої появи та наслідки. Зазвичай, це соціально значимі теми: беззаконня, корупція на різних рівнях влади, зловживання в сфері економіки та ін. Це публічні фінанси та держзакупівлі, приватизація, земельні ресурси, надра, порушення прав громадян, суспільне здоров'я, освіта, житлово-комунальне господарство та багато інших. І, звичайно, це питання дотримання природоохоронного законодавства.

Тобто усе, що від нас намагаються приховати люди, які традиційно перебувають у полі зору суспільства, часто є ньюзмейкерами і створюють різноманітні інфопроводи.

У своєму розслідуванні журналіст має відповідати не тільки на питання, які переважно лежать на поверхні – Хто? Що? Де? Коли? Чому? – але також і на не менш важливі: Як? Хто винен? Кому це вигідно? Що з цим робити?

Побутує думка, що жанр журналістських розслідувань сприяє викоріненню проблем. Швидко це відбувається, чи поступово, які чинники гальмують ці процеси – у різних випадках це все відбувається по-різному. Погодьмося, ще доволі привабливий жанр з точки зору читача чи глядача.

Отже наша мета – позначити головні орієнтири для медійників та медійниць, які візьмуться висвітлювати екологічну тематику, наприклад, крізь тему руйнувань внаслідок бойових дій на території України, або у подальшому мирному контексті відбудови держави.

У цій сфері є свої особливості. Довкола деяких тем панують фейки. Факти у свою чергу хибно інтерпретуються, або їм надаються недоречні чи далекі від реальності тлумачення.

«Журналістське розслідування – це пошук фактів, які не були раніше відомі суспільству й тлумачення цих фактів – чому так сталося, кому вигідно чи хто винуватий? При проведенні екологічних розслідувань потрібно пам'ятати про дотримання етичних принципів та норм журналістики. Користуватись незалежними джерелами та методами, які використовують установи з слідчими повноваженнями. У теперішній час – це дуже актуальна тема, яка потребує особливої уваги», – таке визначення дає Мар'яна Сич, журналістка-розслідувачка¹.

¹ Цитата за: <http://epl.org.ua/announces/ekorozsliduvannya-najposhyrenishi-temy-zhurnalistskiyh-rozsliduvan-u-sferi-ekologiyi/>

Чому писати про стан довкілля важливо? Сьогодні він (стан) є близьким до катастрофічного. Часто це спричинено активними бойовими діями чи російськими ракетними ударами по різних українських об'єктах. А часто винуватцями проблем є олігархи, промислові підприємства, місцеві бізнесмени, аграрії... Часто вони вважають, що на природі можна заробити чи зекономити – не працювати над зменшенням викидів в атмосферне повітря, декларувати одні наміри господарської діяльності, а на ділі займатися трошки іншим, вводити в оману державні органи влади під час отримання ліцензій, наприклад, на поводження з відходами, чи під час проходження процедури Оцінки впливу на довкілля (ОВД).

Але не наша справа нарікати на брак у когось правової культури чи засуджувати цю людину чи групу людей. Наша справа – об'єднані факти, які допоможуть викоринити деякі негативні явища в українському суспільстві.

Цей посібник – своєрідне продовження іншого «Журналистское расследование на экологическую тему. Практическое пособие»². Він був російською, бо готувався у 2008 році для кількох національних аудиторій. Там, безперечно, багато корисної базової інформації. Тут натомість зібрані матеріали, які логічно доповнюють те видання й охоплюють нові тренди та тенденції:

- соцмережі,
- війна,
- відкриті дані,
- реєстри та деякі інші питання.

Для початку варто визначитися з головним. Журналістські розслідування в сфері довкілля це:

- наявність ресурсів, наприклад, для виїзду на місце, фото та відеофіксація, аерозйомка і відповідна фахова підготовка;
- комунікація з експертами, свідками, правоохоронцями, місцевою владою, джерелами інформації, підготовка і надсилання запитів до органів влади;

² Київ, 2008 р., видавництво «Логос»

- аналітичні скіли, вміння працювати з різними великими обсягами інформації, з реєстрами, відкритими базами даних тощо.

Звичайно, подекуди це також і питання особистої безпеки розслідувача, або групи розслідувачів. В деяких регіонах України досі не ступала нога еколога. Там панують «князьки». Вони можуть публічно погрожувати, або на свій манер тлумачити норми вітчизняного законодавства, можуть жонглювати численними поняттями про користь від їхньої діяльності для держави, про нові робочі місця, про волонтерство, військову доцільність або що. Це – загальновідомо.

Вміння працювати з такими «кадрами» це – ваші навички з іншої царини – психологічна стійкість, дотепність, знання ваших громадянських і професійних прав, вміння вести кризові комунікації. Це дуже важливо в контексті розслідувань у сфері екології та захисту природи, хто б не взявся за цю справу.

2. РОСІЙСЬКА АГРЕСІЯ ПРОТИ УКРАЇНИ. ЯК ЗНАХОДИТИ І ФІКСУВАТИ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ?

Досліджувати впливи війни на довкілля – вкрай не просто. Чи мова йде про поодинокі факти, чи спроби зробити певні узагальнення. І це стосується не тільки роботи журналістів, чи активістів, але й уповноважених державних органів.

По-перше, треба бути впевненим, що та чи інша ділянка є безпечна для її огляду та дослідження. Потенційний природний об'єкт для збору первинної інформації, звичайно, має бути не замінований і туди має бути відкритий вільний доступ. В іншому випадку треба подбати про дозвіл і в разі потреби про супровід.

По-друге, що може журналіст побачити на ураженій військовими діями чи вибухами території? Він може сфотографувати наслідки воєнних дій: спалений ліс, понівечені дерева, вирви, зруйнова-

ні будівлі, спалену військову чи цивільну техніку, трупи тварин тощо. Також він може занотувати координати (якщо там поруч немає важливих критичних чи військових об'єктів), опитати свідків. Може на око визначити розміри лиха – в квадратних метрах, чи гектарах. Звичайно, цього замало для подальшого розвитку теми. Адже потрібні додаткові заміри, лабораторні дослідження та експертні висновки про рівень шкоди для довкілля.

Тому, якщо це можливо, слід заздалегідь запросити на такий огляд території фахівців, які можуть взяти зразки ґрунту, зафіксувати глибину вирв, заміряти периметри та параметри абощо. Потім це потрібно дослідити (кошти!) й лише тоді буде висновок: «Така-то територія у проміжок такого-то часу була уражена такими-то хімічними елементами та сполуками, зафіксовано понадприродній вміст пугінату та шойгунізатора в таких-то географічних координатах. Дата. Підпис».

Третє, розслідування буде повним, якщо буде інформація про війська, які обстрілювали територію певними видами зброї та їхнє командування, яке віддавало наказ нанести, наприклад, ракетний удар по такій-то території. Отримати цю інформацію найвірогідніше неможливо, навіть якщо в журналіста є джерела в ГУР чи СБУ чи серед українських військових.

Проте, це не значить, що цим не варто займатися! Виявити весь ланцюжок від «хто віддавав накази», до «чого це призвело» – це **матеріали для судів над російськими військовими злочинцями і для роботи повоєнних компенсаційних (репараційних) національних та міжнародних органів юстиції та комісій**, які оцінюватимуть рівень збитків не «на око», а на підставі фактів та розслідувань, які можуть слугувати доказовою базою щодо скоєння різних видів злочинів.

Ось приклад як вираховували росіян, які обстрілювали Миколаїв, віддавали відповідні накази: «Зруйновані життя та оселі: хто стоїть за обстрілами Миколаєва ракетами С-300³».

³ Центр журналістських розслідувань: <https://nikcenter.org/newsItem/74194>

Місцеві громади зараз подекуди не мають мотивації чи ресурсів для ретельної оцінки збитків для довкілля у перші дні чи тижні після завершення активних бойових дій. Цьому має передувати робота пожежників, піротехніків. Територія має бути безпечна. Місцева влада може усе розглядати в комплексі, або відкладає збір фактів, узагальнювати їх «на потім». Тому вкрай важливо, щоб хтось паралельно вів подібну роботу, чи активісти-природоохоронці, чи представники медіа.

Українські державні органи в перші місяці війни також практично не досліджували впливи війни на довкілля. Державній екологічній інспекції (ДЕІ) бракувало методик оцінки збитків, затверджених на рівні Кабінету міністрів з урахуванням міжнародних практик, а частина територій була під окупацією чи щоденним вогнем. Лише пожежники інформували про розміри пожеж, станції спостереження за якістю повітря фіксували перевищення норм певними небезпечними хімічними елементами.

Незабаром такі документи почали з'являтися щодо різних сфер захисту природи (ліси, повітря, водні ресурси тощо). І поступово ДЕІ та її регіональні підрозділи почали звітувати про завершення роботи щодо оцінки збитків для довкілля на тих чи інших об'єктах природи чи промисловості, уражених війною.

Наскільки вони точні чи абсолютні в оцінках розмірів збитків? Зараз переважно – так, але часто можливі певні «коливання» з огляду, наприклад, на той факт, що «гарячий» час для виявлення шкідливих хімічних сполук, які можуть даватися взнаки через багато років у найнепередбачуваний спосіб, було згаяно. Оскільки вони вже розпалися на інші хімічні елементи, розчинилися в ґрунті та воді і дійшли до Чорного моря... У цьому немає нічийої провини, так складалися обставини.

Отже, давайте складемо **алгоритм дій** для журналіста, який не має наміру проводити глибокого розслідування, але просто збирає факти для публікації чи сюжету і планує відвідати якийсь природний об'єкт.

Можливо, в майбутньому у нього з'явиться додаткова інформація щодо цього місця, і він ще повернеться до цієї теми і назагал картина руйнування природи стане повнішою.

1. Переконатися в безпечності відвідування території. Знати, що її відпрацювали сапери.
2. В разі потреби отримати дозвіл від військової чи цивільної адміністрації.
3. Фото- та відеофіксація. (У разі потреби мати дозвіл на поширення цих матеріалів, якщо мова йде про нещодавні події).
4. Мати чітке розуміння щодо місця події (геолокацію). Оскільки «за таким-то селом вигоріло два гектари лісу» – у репортажі так можна вказати, але якщо є намір просувати тему надалі, варто занотувати точні координати та дату, наприклад, обстрілу.
5. Потрібна консультація у військових щодо типу зброї, яка завдала збитків, та її хімічних компонентів і фізичних властивостей.
6. Пошук інформації про довоєнний попередній стан територій. Її можна отримати в місцевих чи державних установах, у науковців-екологів, які їх відвідували чи досліджували. Або ж – відкриті джерела, якщо це описано на профільних сайтах в інтернеті. Також можна опрацювати супутникові знімки «до» і «після». Якщо на них містяться характерні ознаки для здорового природного середовища («до») і поневіченого («після»). Відтак кожен зможе побачити наслідки російської агресії для української природи на власні очі.
7. Свідчення очевидців подій також важливі. Вони можуть розповісти, наприклад, як часто ця територія обстрілювалася, про долю тварин, які тут жили, чи птахів, які тут гніздувалися, про якість питної води в навколишніх селах, про риболовлю «до» і «після» в навколишніх річках чи водоймах тощо. Звичайно, такі свідчення бажано фіксувати на відео. Такі очевидці не завжди виступатимуть безпосередніми свідками в суді, але для матеріалу в медіа – це докази і факти для уявлення масштабів і встановлення загальної картини руйнувань, до яких вдавалася російська армія.

Перелік цей, звичайно, не вичерпний. Кожен може його доповнити з урахуванням власної практики чи досвіду і цілей, які ви ставите перед собою своїм матеріалом.

Варто наголосити, що наявність великої кількості відзнятих матеріалів про шкоду природі, коментарі експертів, це не просто розслідування, а можливість змонтувати це в документальний фільм. Це можливість на іншому рівні підняти проблему нищення української природи.

Ще один аспект. Доведення факту навмисного завдання шкоди довіллю якимось полковником російської армії, який віддавав наказ застосувати зброю певного типу, що призвела до людських жертв, природних чи промислових руйнувань. Зазвичай, навмисні злочинні наміри та дії караються жорсткіше, аніж не навмисні.

Як в умовах війни, чи за її гарячими слідами тлумачити норми українського законодавства?

На жаль, станом на сьогодні (кінець 2022 р.) ми не знаємо, як ця норма може бути трактована майбутніми судами, чи можуть злочини проти українського довілля бути відокремленими від інших видів злочинів, якщо вони скоювалися одночасно на одній території? Хто може позиватися? Чи суди їх об'єднуюватимуть? Чи будуть окремі рекомендації від Верховного суду? Чи буде створений окремий орган для розгляду позовів чи скарг від громадян, підприємств чи організацій? Якою врешті буде практика... Цього ми наразі не знаємо. Але суди будуть! Багато!

І ми знаємо точно, що факти варварського поводження з природою потрібно збирати, розслідувати, аби незабаром притягнути винних до відповідальності! Чи це буде якийсь генерал, або їх буде кілька, чи полковники-майори, чи російська держава загалом – зараз не важливо.

Україна має володіти фактами та чіткою доказовою базою, правочинною для її розгляду в міжнародних судах для звинувачень росії та її військових у злочинах на території України. Насправді це колосальна робота!

І журналісти чи активісти можуть підставити своє плече державі, володіючи конкретними фактами і надавши їм розголосу.

Як розрізняються теми щодо впливу війни на довкілля?

1. Прямі руйнування

- Фізична дія боєприпасів.
- Проїзд військової техніки.
- Будівництво оборонних споруд.
- Пожежі на природних та сільськогосподарських територіях.
- Руйнування гребель, водосховищ.
- Вирубубання насаджень (лісів, парків, лісосмуг).

2. Створення техногенних ризиків та погіршення стану довкілля.

- Ядерний тероризм (руйнування об'єктів атомної енергетики та інші дії, що призводять до поширення радіоактивного матеріалу та міграції заражених предметів, особового складу та техніки).
- Пошкодження об'єктів ядерної безпеки/енергетики/промисловості.
- Введення бойових дій біля інших об'єктів техногенної небезпеки.
- Руйнування очисних споруд та місць зберігання відходів.

3. ЕКОЦИД І ПОВ'ЯЗАНІ З НИМ МІФИ

Насамперед потрібно розуміти, що спершу злочини проти довкілля на етапі їхньої фіксації чи документування чи підготовки статті/репортажу/сюжету не є екоцидом. Факт екоциду потрібно довести в судовому порядку. Це не є умовна публіцистична дефініція, а конкретна юридична. Після рішення суду певний злочин проти довкілля можна вважати екоцидом. До вердикту злочин може *мати ознаки екоциду*, але ним він не буде.

Умовно кажучи, це як з людиною і її проміжним процесуальним статусом на етапі слідства. Спершу вона підозрювана у скоєнні

якогось правопорушення чи злочину. А чи грабіжник, чи вбивця – так її можна називати після вироку суду. Або її виправдають. А, отже, екоциду не було?..

Уповноважений слідчий може назвати злочин проти природи екоцидом до судового рішення. Адже він може володіти інформацією і доказовою базою, щоб дати таку оцінку.

Суд у майбутньому може її врахувати, а може і відкинути. Але до завершення слідства, матеріали справи не можуть бути поширені в повному обсязі в суспільстві, бо слідство є слідством і таємницю слідства ніхто не відміняв. Навіть попри значущість події чи суспільний резонанс матеріали слідства це табу для повного їхнього оприлюднення на проміжному етапі.

В українському законодавстві екоциду дається таке визначення. За статтею 441 Кримінального кодексу це масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу.

Отже, насамперед потрібно довести факт «масового знищення» і дослідити можливість спричинення ним екологічної катастрофи. Завдання – не з простих! Оскільки мова йде про гіпотетичне лихо, яке може трапитися незабаром, а може і не трапитися.

Чи матиме завдана шкода для довкілля зворотню дію, чи ні? А можливо, на місці згарища за рік-два почне розростатися молодий ліс, потім повернуться птахи та звірі. А суд тим часом виніс рішення про екоцид на цій території... Тому: треба бути дуже обережним з тлумаченнями і звертатися до спеціалістів!

В Україні станом на кінець 2022 р. відкрито 7 кримінальних проваджень за згаданою статтею. А оприлюднених вироків – одиниці.

Отже, як бачимо, на сьогодні в Україні не напрацьована судова практика щодо проявів екоциду. Очевидно, це справа майбутнього, можливо, навіть десятиліть, коли з'являться узагальнене бачення суддівської спільноти на цю тему.

Щоб довести факт екоциду прокуратура, інші слідчі органи із залученням експертів-природоохоронців мають провести цілий

комплекс процесуальних та наукових дій. Може виявитися, що в Україні не можливо провести якийсь різновид експертизи, щоб довести факт катастрофи. Або бракує сертифікованої лабораторії для комплексного наукового аналізу.

Так чи інакше, така робота – це час із залученням десятків і, можливо, сотень людей! Згодом – узагальнення висновків та матеріалів слідства. І лише потім справа буде скерована до суду, де вона розглядатиметься і буде юридичний висновок. Або ж суд відправить справу на дорозслідування.

Тому ми не радимо оперувати терміном «екоцид», якщо мова не йде про юридично доконаний факт.

4. ЯКІ ЕКОЛОГІЧНІ ТЕМИ ЦІКАВЛЯТЬ УКРАЇНЦІВ?

У жовтні 2022 р. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова на замовлення МБО «Екологія – Право – Людина» провів соціологічне дослідження⁴ про цілий комплекс питань, пов'язаних із

⁴ Опитування проводилося з 21 по 27 жовтня 2022 року методом face-to-face у Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Житомирській, Закарпатській, Запорізькій, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Харківській, Хмельницькій, Черкаській, Чернігівській, Чернівецькій областях та місті Києві (у Запорізькій, Миколаївській, Харківській областях – лише на тих територіях, що контролюються урядом України та на яких не ведуться бойові дії). Опитування проводилося за стратифікованою багатоступеневою вибіркою із застосуванням випадкового відбору на перших етапах формування вибірки та квотного методу відбору респондентів на заключному етапі (коли здійснювався відбір респондентів за статево-віковими квотами). Структура вибіркової сукупності відтворює демографічну структуру дорослого населення територій, на яких проводилося опитування, станом на початок 2022 року (за віком, статтю, типом поселення). Опитано 2018

захистом довкілля. Ось деякі характерні результати відповідей, актуальні в нашому контексті. Для порівняння відповідей використовуються дані опитування проведеного у серпні 2020 року Фондом «Демократичні ініціативи» спільно з Центром Разумкова на замовлення ЕПЛ.

У переліку найважливіших екологічних проблем, респонденти найчастіше називали забруднення річок, озер та підземних вод (49%), зменшення або зникнення видів та середовищ існування, а також природних екосистем (43%), забруднення повітря (42%) та зростання кількості сміття (37%).

респондентів віком від 18 років. Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3%. Разом з тим, додаткові систематичні відхилення вибірки можуть бути зумовлені наслідками російської агресії, зокрема, вимушеною евакуацією мільйонів громадян. Опитування проводилося в рамках проекту «Посилення екологічної демократії в Україні» за підтримки Фонду демократії ООН (UNDEF).

Порівняно з опитування дворічної давності, дещо менш згадуваною стала проблема зростання відходів (з 47,5% до 37%), а також забруднення річок, озер та підземних вод (з 55% до 49%).

Натомість, дещо частіше почали згадувати проблему захисту тварин від жорстокого поводження (з 12% до 16,5%), а також зникнення видів та середовищ існування, забруднення повітря та нестачу питної води.

Щодо екологічних проблем, які хвилюють людей і тем публікацій/сюжетів, які піднімаються в медіа – є одне застереження. Це не тотожні речі!

Про що мова? В час інформаційного розмаїття аудиторію може дуже хвилювати тема про забруднення річок, але читати/дивитися вона про це буде зі значно меншим інтересом, і не робитиме висновків:

- якщо не будуть названі конкретні прізвища людей, яких вони знають, які спричинилися до забруднення конкретної річки;
- якщо цим не займаються правоохоронні органи.

Якщо ця інформація буде в матеріалі, тоді аудиторія залюбки споживатиме таку інформацію і стане на бік добра (захисту природи).

В ЕПЛ, в організації, яка працює в сфері захисту прав людина на безпечне довкілля і поєднує це із захистом природи майже 30 років, є такий неформальний **топ-14** тем, які цікавлять людей й відносно регулярно висвітлюються медіа під різними кутами зору з оприлюдненням прізвищ, фірм та численних явок і паролів:

- вирубка лісів;
- проблеми утилізації твердих відходів, стихійні сміттєзвалища;
- поводження з тваринами;
- спроби скоротити, скасувати або просто забудувати заповідні території маєтками олігархів;
- спалювання сухої рослинності, пожежі, які охоплюють великі природні площі;
- забруднення річок та морів відходами, зниження якості питної води;

- повені в Карпатах та руйнування ними людських осель;
- джипінг на заповідних територіях, участь у джипінгу VIP-персон;
- протистояння забудовам парків та зелених зон у містах;
- використання коштів екологічних фондів;
- браконьєрські полювання, в тому числі за участю політиків та олігархів;
- вплив пестицидів та агрохімікатів на здоров'я людей;
- надра (корисні копалини), їхній видобуток чи використання;
- атмосферне забруднення повітря промисловими гігантами.

Перераховані вище теми – це чудові теми для екологічних розслідувань. Вони ідеально можуть розкрити/викрити чиюсь знахабнілу хижу сутність, яка на публіці ретельно замаскована під благочинними справами.

Це не означає, що інших тем в інформаційному полі немає чи їх не повинно бути. Вони є але з'являються рідше і часто рупорами виступають експерти (статті, колонки, блоги), а не медійники. Експерти піднімають, наприклад, теми зміни клімату, екологічного законодавства. Вони також можуть говорити про корупційну складову у якомусь явищі. Але часто такі теми важко просувати в ЗМІ з огляду на загальні дефініції, які не можна показати «на пальцях» і у кількох реченнях пояснити взаємозв'язок між певними діями, причинами та наслідками.

«Дайте нам прізвища, факти, розміри збитків, назви підрядників» – волає аудиторія. І справді, саме це є рушійною та мотиваційною силою для розслідувань.

Як відзначає директорка МБО «Екологія – Право – Людина» Олена Кравченко, «переважна більшість екологічних медіа-резонансів традиційно пов'язана з відомими прізвищами або різким погіршенням умов життя людей у якійсь місцевості внаслідок чиеїсь діяльності».

5. ДЕ І ЯК ШУКАТИ ТЕМИ?

В епоху розвинутих соціальних мереж це питання практично втратило актуальність. Якщо ще 15 років тому ЗМІ та інтернет-сайти володіли монополією на поширення інформації, то тепер кожен сам ділиться інформацією. Інша справа, як той чи інший факт коментується чи інтерпретується його першопоширювачем. Тут уже можуть бути нюанси.

Перевірка наскільки цій людині можна довіряти, чи є вона авторитетна в середовищі, у якому піднімає проблему – це сьогодні справа кількох хвилин. За розвинутої інтуїції та досвіду можна відразу визначити – за що братися, за що не варто. Авжеж, будь-яку інформацію потрібно перевіряти і консультуватися з експертами. Перевага соціальних мереж – у тому, що без посередників можна відразу сконтактувати з цією людиною для інтерв'ю, чи просто познайомитися й висловити своє зацікавлення темою.

Насправді тем цікавих багато і випірають вони мало не щодня. Це і погано, і добре. З одного боку це інформаційний (часто емоційний) хаос, але з іншого – спосіб отримання первинної інформації для роботи. Сьогодні він мабуть – головний.

Отже, де і як шукати теми:

1. Соціальні мережі та різні тематичні групи чи канали, де поширюється екологічна інформація. В тому числі і в регіональному розрізі.
2. Інформаційні ресурси (вебсайти, сторінки у соціальних мережах) державних органів влади – Міндовкілля (merp.gov.ua), Державної екологічної інспекції (dei.gov.ua), екологічні департаменти в областях, заповідники, національні парки тощо.
3. Інформаційні ресурси (вебсайти, сторінки у соціальних мережах) неурядових організацій. Таких є кілька сот в Україні, всіх не охопиш, варто обмежуватися чи певним регіоном чи

сферою діяльності організації. Якщо вони пишуть про суди, про виявлені нові факти шкоди довкіллю – вам сюди. ЕПЛ якраз належить до таких організацій!

4. Медіа та ЗМІ, інформаційні вебсайти. Це може бути і стрічка новин, якщо мова йде про подію, так і статті чи чиїсь авторські колонки. Не всі медіа мають окремий розділ «Екологія», часто це «Економіка» чи «Суспільство». Є декілька профільних інформаційних ресурсів, які спеціалізуються на новинах та аналітиці на екологічну тематику. Наприклад, Еко. Район (eco.rayon.in.ua), Екорубрика (rubryka.com/category/ecorubryka/).
5. Реєстри. Наприклад, Єдиний реєстр з оцінки впливу на довкілля (eia.menr.gov.ua). Тут можна знайти інформацію про наміри компанії X розпочати якусь діяльність на певній території.

Буквально нещодавно Міндовкілля презентувало зведений портал з усіх реєстрів, дозволів та ліцензій – eco.gov.ua (ЕкоСистема – національна онлайн-платформа, яка містить актуальну інформацію про стан довкілля). Поки він функціонує наполовину з огляду на війну, що не вся інформація є відкритою. А з іншого боку адміністратори цього ресурсу ще не все туди додали. Очікуємо, що незабаром все запрацює і там буде вся інформація, як задекларовано.

Також в Україні з літа 2021 р. працює Спеціалізована екологічна прокуратура. Інформацію про її роботу можна знайти на сайті Офісу Генерального прокурора (gp.gov.ua). Вони фіксують правопорушення, злочини проти довкілля, опрацьовують їх і розпочинають розслідування від імені держави.

Варто відзначити, що початкову інформацію можна отримувати й багатьма іншими способами. Одна цифра в якомусь урядовому звіті може стати зачіпкою для подальшої роботи. Або дані, про які побічно згадано, наприклад, у відповіді органу влади, до якого ви зверталися з інформаційним запитом. Колеги, друзі, знайомі, друзі друзів, чиновники, експерти... Коло фактичне безмежне.

6. ОБЕРЕЖНО, ГРІНВОШИНГ!

Невеликий відступ-застереження. За українською Вікіпедією, грінвошинг – зелений камуфляж (англ. greenwashing, за аналогією з англ. whitewash – «відбілювання»), іноді грінвошинг – форма екологічного маркетингу, в якій широко застосовується «зелений» піар і методи, мета яких – ввести споживача в оману щодо цілей організації або виробника в екологічності продукції або послуги, представити їх у сприятливому світлі.

Тобто це підприємці, які на ідеях чистого довкілля заробляють гроші, але подекуди це не так, а навпаки – забруднюють довкілля. Вони також володіють своїми інформаційними ресурсами і намагаються формувати порядок денний в екологічному інформаційному полі. У них є гроші на це і вони залюбки можуть ними поділитися з представниками медіа!

Ми не будемо давати порад, чи варто співпрацювати з такими підприємцями. Вирішуйте самі. Зауважимо лише, що контакти – вони завжди цінні.

Спілкуйтеся, збирайте інформацію скрізь, де вона є!

7. ДЕ БРАТИ ГРОШІ?

Ми чудово обізнані з непростою ситуацією, у якій зараз опинилися ЗМІ. Більшість припинили вихід «в живу», на папері. Гонорари стали рідкістю. Часто функції журналістів виконують лідери громадської думки (ЛГД).

Очікувати, що ситуація кардинально зміниться, не доводиться. Старі редакції не відновлюватимуться, не набиратимуть заново штат. Виникають нові, там свої корпоративні правила та умови.

Їхній плюс – це цифрові сучасні редакції, вони розвиваються, багатом речам навчаються швидко. Їхній мінус – вони не є багатими і стратегічних планів існування на 5–7 років у них немає. Тож треба бути професійним вовком, щоб виживати. Але ідеальний розслідувач саме таким і є!

В останні роки активно розвивається **грантинг та регрантинг** від західних фондів та журналістських асоціацій. Їх десятки. Розміри грантів поступово зростають. Від 1 тисячі євро (доларів США) за розслідування і вище – в залежності від умов конкурсу. Інколи мова йде про OSINT-розслідування (див. нижче відповідний розділ), тобто досить мати навички роботи з відкритими даними і нікуди не треба ходити чи їздити.

Для старту, для не дуже досвідченого журналіста це непогані варіанти. Будуть відмови. Особливо на початку. Без них ніяк. Але випробування загартовують! І це стосується не лише журналістів-розслідувачів.

Також є гранти щодо транскордонних розслідувань. Можна подаватися на суму 20 тис. євро. Тут, звичайно, потрібні підготовка, зв'язки з колегами, глибоке знання теми.

Радимо мати «під рукою» 2–3 теми розслідувань, не до кінця відпрацьованих, але щоб у них був відповідний фокус і певна робота вже була б проведена. Майте контакти людей, які допоможуть просуватися в темі. Тоді це можна буде поставити на потік.

Донати (наприклад, на платформі Patreon.com чи на подібних), **краудфандинг**. Це варіант для більш досвідчених людей, яких знають, яким довіряють і вони час від часу закликають не бути байдужими щодо такої-то теми й допомогти її дослідити. Великий плюс, що в такому випадку журналіст є самостійним ні від кого не залежним суб'єктом-учасником інформаційного ринку. Досягнути такого статусу не просто, але – можна. Особливо, якщо є команда розслідувачів. Вони не залежать від телеканалів, а поширюють це на публічних відеогостінгах (Youtube переважно, Crowdsharing в соціальних мережах). В Україні є кілька таких команд...

Продаж розслідування зацікавленому медіа «по факту». Тобто після завершення підготовки матеріалу, після монтажу сюжету, якщо це йдеться про відео (мультимедійне розслідування). Все має свою вартість! Цілком прийнятний варіант, хоч і не дуже поширений.

Ці три способи є актуальними та оптимальними для журналіста-одинака чи групи і будуть такими ще кілька років.

8. ТРАНСКОРДОННІ РОЗСЛІДУВАННЯ

Транскордонні розслідування – розслідування якогось явища чи факту, що зачіпає інтереси суб'єктів у двох і більше державах. До його проведення залучаються десятки чи навіть сотні активістів, фіксерів (збирачів доказів чи матеріалів) і журналістів з двох і більше країн.

Одне з найбільш резонансних розслідувань попередніх років – «Ліс у пласкій упаковці. Проблема ІКЕА з незаконною деревиною та скомпрометована «зелена марка», що за цим стоїть» від авторитетної британської організації Earthsight⁵. Що вони виявили? Далі цитати зі звіту:

« – Дослідження Earthsight, що тривало 18 місяців, виявило, що компанія Ikea продає букові стільці, вироблені з деревини, отриманої шляхом незаконних рубок у лісах українських Карпат, де живуть зникаючі види рисей та ведмедів. Незаконна деревина була використана у виробництві ряду відомих товарів, зокрема її легендарних складних стільців, складних стільців (з панелей) Terje та найпопулярніших стільців до обіднього столу Ingolf. Щороку продаються десятки тисяч стільців, вироблених із

⁵ Повний звіт українською мовою на сайті організації: <https://www.earthsight.org.uk/flatpackedforests-ukr>

незаконної деревини, в магазинах Ікеа по всьому світу, в тому числі у США, Великобританії та Німеччині.

– Ця незаконна заготівля деревини можлива через корупційність державних лісогосподарських підприємств, які управляють більшістю лісів України. Earthsight виявила, що незаконна вирубка лісів для виробництва буюкових стільців Ікеа продовжувалась навіть під час світового локдауну (lockdown) у зв'язку з COVID-19 у квітні 2020 року.

– Чимало меблів з ДСП з меламіновим покриттям Ікеа також вироблені з української деревини підозрілого походження.

– Такі невдачі FSC, як в Україні, повторюються у всьому світі. Шалена незаконна вирубка лісу. Розчищення величезних урочищ дорогоцінних лісів.

– Тим часом, бізнес-модель Ікеа – «швидкі меблі» – сприяє швидкому збільшенню відходів, пов'язаних із виробництвом меблів, у країнах, в яких вона працює. Earthsight підрахувала, що американці, наприклад, тепер викидають на 40% більше меблів на душу населення, ніж тоді, коли Ікеа тільки з'явилася на ринку США.

– Ми довели, що українські ліси, які повністю знаходяться у державній власності, потерпають від епідемії незаконного господарювання. Під підозру потрапляють сорок відсотків лісоматеріалів на суму 1 мільярд євро, які щороку відвантажуються до ЄС. Державне агентство лісових ресурсів України знаходиться у центрі проблеми...»

Далі йдуть інші не менш цікаві факти, які стосуються десятків країн, бізнесових інтересів, управлінських моделей тощо. Як пишуть автори розслідування, воно тривало 18 місяців. Це не є власне журналістське розслідування, а радше незалежне експертне. Тим не менше, його деякі результати охоче друкували українські та іноземні ЗМІ. Майже всі наші медіа як мінімум коротко переказували головні меседжі. Його завжди можна мати

як приклад комплексного розслідування – «від а до я», і користуватися його результатами.

Є й інші факти. Наприклад, про незаконну торгівлю червонокнижними тваринами. Мова йде про міжнародні консорціуми, великі і маленькі, напівлегальні, які ведуть такий вид діяльності – продаж червонокнижних тварин на території тієї чи іншої держави. Міжнародні розслідувачі виявляли злочинні ланцюжки, у яких було задіяно сотні людей на більшості континентів.

Інший приклад транскордонного розслідування. Це початок 2021 року і колективна робота журналістів програми «Схеми» та словацького Центру журналістських розслідувань імені Яна Куцяка про наміри спорудити на полонині Боржава на Закарпатті гірськолижний курорт⁶. За задумом ініціаторів цього проекту, тут можна було би провести в осяжному майбутньому зимову Олімпіаду, тож треба розбудовувати спортивну інфраструктуру. Журналісти знають, що насправді такі проекти виникають, коли є намір роздерибанити державні кошти, і є гачки, натиснувши на які, можна досягнути бажаного результату.

У розслідуванні фігурують відомі прізвища, впливові посади... Бракує тільки акцентів про те, що це унікальна природна територія і її потрібно охороняти. Але, зрештою, «схематоз» журналісти виявили, описали й повернули увагу суспільства.

Зараз, під час великої війни, цей проект виглядає зовсім не актуальним – у держави немає коштів на мегакурорти і не скоро з'являться. Але треба бути готовим, що незабаром ця тема знову «заграє».

⁶ Текстова версія на сайті «Радіо Свобода»: <https://www.radiosvoboda.org/a/schemes/31074047.html>

9. ЕТАПИ ЕКОЛОГІЧНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

У кожного є свої уподобання щодо методів роботи, шляхів збору та узагальнення інформації. Є врешті певний досвід.

Основні етапи екологічних розслідувань мають такий орієнтовний універсальний алгоритм:

1. План розслідування: що, коли і як робити, з ким варто спілкуватися.
2. Збір і обробка первинної інформації.
3. Робота з джерелами, базами даних, підготовка інформаційних запитів.
4. Консультації з експертами. Попередні висновки.
5. Інтерв'ю (листування) з фігурантами розслідування та іншими діючими особами. Часто це конфлікт інтересів і для об'єктивності потрібно подати різні точки зору, незалежно від того, кому ви особисто симпатизуєте.
6. Систематизація інформації. Фінальні висновки.
7. Формування доказової бази.
8. Юридична експертиза.

Не забувайте! Усі матеріали, а це можуть бути десятки гігабайтів, варто час від часу архівувати й заливати на хмарні інтернет-сервіси.

10. ЧИ ІСНУЄ КОНКУРЕНЦІЯ МІЖ РОЗСЛІДУВАЧАМИ?

Скільки журналістів в Україні займається екологічними розслідуваннями? Не багато. В центральних загальноукраїнських медіа 10–15 осіб, які з різною регулярністю бодай раз на рік проводять подібні розслідування. Чимало є разових спроб, але з певних причин вони залишаються разовими.

Треба розуміти, що екологічні розслідування не завжди є суто про доквілля. Наприклад, подібний кейс із Боржавою – описа-

но вище. Інколи це про економіку, енергетику, АПК, корупційні схеми, відкати. Відтак довкілліві проблеми – побічні або, так би мовити, паралельні. Наголос, акценти робляться на іншому – на зв'язках, на можливих тіньових прибутках тощо. Проблема є, вона частково висвітлюється, але переважає людський фактор.

Загалом, якщо говорити про журналістські розслідування, то деякі медійники мають в своєму активі 140 розслідувань, зроблених протягом 8 років. Наприклад, Микола Савчук і «Схеми»⁷. Це широкий спектр тем і напрямків досліджень

У кожному регіоні є щонайменше 3–5 журналістів, які добре поінформовані про тамтешні екологічні проблеми і регулярно їх висвітлюють. Чи це водні ресурси і браконьєрство, чи лісове господарство, чи сміттєзвалища, чи забудова зелених зон, чи надра. Скрізь є своя специфіка і є люди, які тримають руку на пульсі подій та явищ.

Конкуренція, якщо вона є в класичному розумінні, то переважно – на регіональному рівні. Але це здорова конкуренція і люди часто співпрацюють і активно допомагають одне одному.

Тож не варто боятися пробувати «на зуб» нові напрямки і теми!

11. ПРО КОРИСТЬ СТОРОННІХ ЕКСПЕРТІВ

Ось за цим посиланням⁸ є розслідування програми «Схеми» за грудень 2021 р. «Брудна справа» Ахметова: засекречена аварія на ТЕС олігарха». Власне кажучи, заголовок передає зміст розслідування і тому не варто його переказувати. Перейдемо до справи.

В цьому сюжеті є цілковитий баланс між певними енергетичними особливостями функціонування ТЕС та шкодою, яку вона завдає (може завдавати) довкіллю.

⁷ Першоджерело: <https://www.youtube.com/watch?v=7cj1DwL7z5w>

⁸ Текстова версія розслідування на сайті «Радіо Свобода»: <https://www.radiosvoboda.org/a/skhemy-brudna-sprava-akhmetova/31590760.html>

Тут зібрана максимальна кількість коментарів. Є від енергетиків, є від органів влади, від контролюючих органів, яких не пускали на ТЕС, є і від екологів та юристів, українських та закордонних.

Таким чином ми бачимо цілісну картину: кожен вказує на 1–2 нюанси, які у підсумку формують у глядача (читача) уявлення про розміри проблеми. Така форма подачі унеможливує маніпуляції, адже кожен має право висловитися про те, що вважає за доцільне в контексті теми і запитань журналістів.

Відкриємо секрет. ЕПЛ допомогла журналістам вийти на експертів європейського рівня і надала відповідні контакти.

Подібного роду проблеми, які описані в цьому випадку – це також стосується Європи та ЄС, куди прагне вступити Україна. Їхнє законодавство, їхня практика, їхні коментарі – один зі способів **масштабувати проблему до рівня цілого континенту**, а не окремо взятої держави Україна. Відтак – більше шансів, що вона вирішуватиметься в позитивному ключі.

Тож, завжди за кожної слушної нагоди варто звертатися до незалежних експертів – екологів, юристів, науковців!

В Україні є кілька десятків організацій, які не помічені в грінвошингу, не займаються штучним відбілюванням чи очорненням когось або чогось, мають прозору позицію, бездоганну репутацію і, найголовніше, знання та бачення вирішення тієї чи іншої проблеми.

12. РОЛЬ МЕТОДІВ OSINT-РОЗСЛІДУВАНЬ

Методи онлайн-розвідки OSINT (Open source intelligence) описані, проаналізовані у багатьох джерелах і є вільними для ознайомлення. Відповідних матеріалів багато. Це справді унікальні інструменти, які дозволяють намалювати попередню схему розслідування, дослідити зв'язки, виявити неочевидні факти тощо.

Мова йде про аналіз інформації з відкритих джерел, таких як відео, карти, супутникові знімки, фотографії, реєстри, соцмережі

та ін. Різні OSINT-інструменти є під рукою у кожного розслідувача. І не важливо, чи це знаний Bellingcat виводить на чисту воду путінських посіпак, чи фрілансер-початківець готує своє перше розслідування. До 90% потрібної інформації можна отримати через роботу з відкритими базами даних. Інша справа, її в деяких випадках треба перевіряти й мати додаткові докази.

Чим можуть бути корисні супутникові знімки територій? Можна відстежувати розміри пожеж, нелегальні сміттєзвалища, самовільно захоплені землі різного призначення, або їхнє нецільове використання; можна співставляти дати, коли зроблені знімки, роботи висновки.

Державні реєстри, кадастрові карти також містять багато корисної інформації – призначення земель, чіткі межі, хто власник, коли набув право власності тощо. Інша справа, що в період війни доступ до деякої інформації суттєво обмежено.

13. ФЕЙКИ ТА ФАКТЧЕКІНГ. ЯК НЕ ЗАПЛУТАТИСЯ СЕРЕД РОЗМАЙТТЯ ФАКТІВ І ВИГАДОК?

Фейки поширюються довкола практично всіх тем, які стосуються захисту природи. Чи це рубки лісу, чи причини якихось явищ, чи розміри збитків від якоїсь діяльності. Потрапити на гачок дезінформації і поширити її в гіпертрофованому вигляді дуже легко.

Таких фактів є десятки чи навіть сотні. Російська пропаганда особливо під час війни навмисно продукує фейки, щоб вони в кількісному вимірі зрівнялися з правдивими новинами і тоді буде легше досягати цілей, які вони ставить перед собою. Отже,

1. Всю первинну інформацію, якщо немає посилання на авторитетні джерела – держслужбовців, знаних експертів, відомих науковців – потрібно перевіряти. Фактчекінг. Це, як вдома, закон!

Щоправда, відомі приклади, коли навіть українські високопосадовці найвищого рангу озвучували недостовірну інформацію, тобто видаючи бажане за дійсне, видаючи здогадки припущення за факт. Якщо це просто новина із цитатою високопосадовця, то перевіряти нічого не потрібно. Він чи вона зрештою несуть відповідальність за сказане.

2. Якщо перед медійником виникає питання назбирати подібні факти, щоб підготувати ширший матеріал, вийти на якісь узагальнення, тоді, звичайно, потрібно збирати додаткову інформацію, консультуватися з фахівцями. І ось на цьому етапі якраз можна виявити, що інформація є правдивою, або, скажімо так, не зовсім.

Приклад 1. «Російські окупанти повністю знищили єдиний в Україні генетичний банк рослин» – заголовок від «Укрінформу» за 16 травня 2022 р⁹. Цю новину підхоплюють десятки і сотні інших медіа.

За три дні, 20 травня, інша інформаційна агенція УНН подає новину «Обстріл генетичного банку рослин у Харкові: зразки врятувати вдалося, але через знищене обладнання є проблеми з їх збереженням»¹⁰.

Обидві новини написані з посиланням на науковця з Національного центру генетичних ресурсів рослин у Харкові. Зміст – діаметрально протилежний.

Запитаймо себе, як таке може бути?

1. Спочатку дирекція самого генетичного банку розказала що знищено повністю, 160 000 сортів, що зберігались 300 (!) років.
2. Через кілька днів почали говорити, що знищено лише підготовлене насіння для посадки і весь банк цілий.

⁹ Першоджерело: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3484600-vijskovi-rf-povnistu-znisili-edinij-v-ukraini-geneticnij-bank-roslin.html>

¹⁰ Новина від УНН: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1977763-obstril-genetichnogo-banku-roslin-u-kharkovi-zrazki-vryatuvati-vdalosya-ale-cherez-znischene-obladnannya-ye-problemi-z-yikh-zberezhennjam>

3. 160 000 сортів? Як це можна собі уявити? 20 000 сортів яблук? 20 000 сортів пшениці? 20 000 сортів картоплі?
4. 300 років? Генетичний банк заснував Іван Мазепа?

Приклад 2. Новина від 26 червня 2022 р. Також її поширюють десятки ЗМІ з подібними заголовками «У Чорному морі через ЗС РФ загинуло близько 3000 дельфінів, – еколог (фото)¹¹».

Насправді мова йде про припущення, про довільну орієнтовну оцінку наслідків дій російського флоту. Науково обгрунтованої методології обрахунку загиблих дельфінів Чорного моря не існує в природі. Таку кількість мертвих дельфінів не бачив ніхто станом на середину літа 2022 р. не бачив ніхто ні в Туреччині, ні в Україні, ні в Болгарії, Грузії чи Румунії.

Станом на кінець 2022 року точну кількість загиблих дельфінів внаслідок бойових дій чи маневрів кораблів – не скаже ніхто. Похибка можлива в тисячі!..

На жаль, подібні новини озвучували і перші особи держави.

Приклад 3. Згадаймо пожежу на нафтобазі у Василькові, яка виникла після російського обстрілу 27 лютого 2022 р. «Під Васильковом на Київщині горить нафтобаза. За попередньою оцінкою, екологічні збитки від пожежі становлять 810 млрд гривень. Про це повідомив в.о. міністр екології Руслан Стрілець¹²». Десятки видань поширили цю інформацію. Хто і як цю інформацію перевірів і обрахував збитки, коли пожежу ще не загасили?.. Можливо вкралася технічна помилка і мова йде про мільйони, а не мільярди. Але суті це не міняє.

¹¹ Видання «Фокус»: <https://focus.ua/uk/ukraine/520119-v-chernom-more-iz-za-vs-rf-pogibli-okolo-3000-delfinov-ekolog-foto>

¹² «Слово і діло»: <https://www.slovoidilo.ua/2022/02/27/novyna/suspilstvo/pozhezha-naftobazi-vasylkovom-minekolohiyi-ocziynyly-zbytky>

Цифри, як відомо – абсолютна категорія. Вони або достовірні, або – вигадані, або іншими словами фейкові. У нас часто жонґлюють цифрами і вводять таким чином суспільство в оману.

Вище вже згадувалося, що методологій оцінки шкоди та збитків на початку великої війни не було. Вони почали з'являтися значно пізніше. І обраховує це Державна екологічна інспекція.

Приклад 4. Азовсталь. Новина від 22 травня: «Еколог: Якщо в Азовське море потрапив сірководень із «Азовстали» - воно стане мертвим»¹³. Що не так із заголовком? Сірководень – це газ. Він не може текти. Виробничі процеси на підприємстві були зупинені ще в березні.

Отже, вмикаємо критичне мислення, консультиуємося з іншими експертами. Навіть якщо мова йде про новину, яка живе кілька годин, а не про глибоку аналітику чи розслідування.

І наостанок кілька порад, обов'язкових, на наш погляд для всіх, хто візьметься зараз чи у майбутньому за екологічні розслідування:

- Викладати позиції різних сторін, коментарі;
- Фактчекінг;
- Посилання на першоджерела;
- Не боятися непопулярних маловідомих тем для широкого загалу;
- Формувати базу фахівців, яким довіряєте.

¹³ <https://kp.ua/ua/incidents/a649847-ekoloh-jakshcho-v-azovske-more-potrapiv-sirkovoden-iz-azovstali-vono-stane-mertvim>

Аналітичний документ

Андрій СЕК

ЖУРНАЛІСТСЬКІ ЕКОЛОГІЧНІ РОЗСЛІДУВАННЯ

За редакцією *Олени Кравченко*

Комп'ютерна верстка *Маріанни Кук*

Художнє оформлення обкладинки *Олени Жінчиної*

Підписано до друку 28.12.2022 р. Формат 60*84/16.
Гарнітура CharterС. Папір офсетний. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 1,86. Наклад 200 прим.
Зам. № 2941

Видавництво «Компанія “Манускрипт”»

вул. Руська, 16, м. Львів, 79008

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 3628 від 19.11.2009 р.

